

Sosyal Buhrandan Çıkışta Eğitim

Ziya Gökalp ile Satı Bey'in Eğitim Anlayışlarının
Karşılaştırılması

Mehmet GÖLE

FCR YAYIN LTD.

Genel Yayın No | General Publication Number: 1552

FCR Sertifika no | Certificate Number: 46550

ISNI: 0000 0004 4657 1968

ROR ID: ror.org/00zznvq98

Eskiyei Yayınları

Yayın No | Publication Number: 298

Kitap Adı: Sosyal Buhrandan Çıkışta Eğitim -Ziya Gökalp ile Satı Bey'in Eğitim Anlayışlarının Karşılaştırılması-

Book Title: Education in the Recovery from Social Crisis -Comparison of the Education Approaches of Ziya Gökalp and Satı Bey-

ISBN: 978-625-5536-11-2

DOI: doi.org/10.70458/fcr.9786255536112

Yazar | Author: Mehmet GÖLE | orcid.org/0000-0002-7579-3645

Kurum | Institution: Milli Eğitim Bakanlığı

ROR ID: ror.org/00jga9g46

Yayın Türü | Publication Type: Kitap | Book – Monograph

Yayın Dili | Language: Türkçe | Turkish

Ebat | Dimensions: 13,5 x 21 cm

Baskı Sayısı | Edition: 1

Sayfa Sayısı | Pages: 438

Yayın Tarihi | Publication Date: Şubat | February 2025

Yayın Yeri | Place of Publication: Ankara, Türkiye

Mizanpaj ve Kapak | Layout and Cover Design: FCR

Baskı ve Cilt | Printing and Binding: NY MATBAACILIK (Sertifika no: 50732)

Konu Kategorisi | Subject Categories

BIC: JNA | Eğitim: genel | Education: general

BISAC: EDU040000 | Eğitim / Tarih | Education / History

THEMA: JNA | Eğitim tarihi ve felsefesi | Education history and philosophy

LC: LA1141 | Osmanlı-Türk Eğitim Tarihi | History of Education in the Ottoman-Turkish Empire

Atf Bilgisi | Cite as: Göle, Mehmet. *Sosyal Buhrandan Çıkış Eğitimta -Ziya Gökalp ile Satı Bey'in Eğitim Anlayışlarının Karşılaştırılması-*. Ankara: Eskiyei Yayınları, 2025.

© All rights reserved | FCR YAYIN LTD.

Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No: 14/1 06050

Altındağ-Ankara/TÜRKİYE • Tel: +90 (312) 310 08 60

www.fcr.com.tr • fcr@fcr.com.tr

Sosyal Buhrandan Çıkışta Eğitim

Ziya Gökalp ile Satı Bey'in Eğitim Anlayışlarının
Karşılaştırılması

Mehmet GÖLE

Ankara 2025

Yazar Hakkında | About the Author

Mehmet GÖLE

1978 Ankara'da doğdu. İlkokulu Nazım Akçan İlkokulu'nda, orta ve lise öğrenimini Hacı Bayram İmam Hatip Lisesi'nde tamamladı. Niğde Ömer Halis Demir Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Sınıf Öğretmenliği bölümünden 09.07.2000'de mezun oldu. 2000 yılında MEB bünyesinde sınıf öğretmeni olarak göreve başladı. 2011-2016 arasında MEB Bişkek İlkokulu'nda yurtdışı görevinde bulundu. 2013'te Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Eğitim Bilimleri ABD Yüksek Lisans Programı'nı tamamladı. 2018'de başladığı OMÜ LEE Eğitim Bilimleri ABD Eğitimin Felsefi, Sosyal ve Tarihi Temelleri doktora programından 2024'te mezun oldu. Hâlen MEB bünyesinde Sınıf Öğretmeni olarak görev yapmaktadır.

Mehmet GÖLE was born in Ankara in 1978. He completed his primary school education at Nazım Akçan Primary School and his secondary and high school education at Hacı Bayram Imam Hatip High School. Then he graduated from Niğde Ömer Halis Demir University, Faculty of Education, Program of Primary School in 2000. He started working as a primary school teacher within the Ministry of National Education the same year. He served abroad at the Ministry of National Education Bishkek Primary School between 2011-2016. He completed the Master's Program in the Department of Educational Sciences at Kyrgyzstan-Turkey Manas University in 2013. He started the doctoral program in the OMÜ LEE Educational Sciences Department, Philosophical, Social and Historical Foundations of Education Program in 2018 and graduated in 2024. He currently works as a primary school teacher within Ministry of National Education's a primary school.

Kitap Hakkında

Sosyal Buhrandan Çıkışta Eğitim -Ziya Gökalp ile Satı Bey'in Eğitim Anlayışlarının Karşılaştırılması-

II. Meşrutiyet dönemi Osmanlı Devleti'nin durdurulamayan geri gidişine çözümlerin arandığı bir kriz ve buhran dönemi olarak ifade edilebilir. Dönemin pek çok mütefekkiri bu buhrandan çıkışın en kestirme yolunun eğitimden geçtiğini düşünmüşlerdir. Ziya Gökalp ve Satı Bey de Osmanlı toplumunun içinde bulunduğu buhran durumundan eğitim marifetiyle çıkacağına inanan önemli mütefekkirlere arasında yer almaktadır.

İttihat ve Terakki Cemiyeti (İTC) ve Türkçülüğün ideoloğu olan Ziya Gökalp ile Osmanlı'nın ilk pedagoji kitabının yazarı ve Dârülmualimîn'in müdürü Satı Bey, ortaya koydukları fikirler, eğitime dair görüşleri, icracı yönleri ve "eğitimci-mütefekkiri" nitelikleriyle dikkat çekmektedir. Bu yüzden bu iki isim dönemin eğitime dair problemlerinin anlaşılması ve bugüne ışık tutması açısından araştırmanın özneleri olarak seçilmiş; çalışmanın amacı ise "Osmanlı Mütefekkirlere Olarak Ziya Gökalp ile Satı Bey'in Eğitim Anlayışlarının Karşılaştırılması" olarak belirlenmiştir. Bu amaç doğrultusunda iki eğitimci-mütefekkiri "Eğitim görüşleri nedir? Bu görüşlerin fikrî arka planı nedir? İnsan ve toplum idealleri nasıldır?" sorularının cevabı aranmıştır.

Çalışma nitel bir araştırma olarak planlanmış, durum araştırması deseni uygulanarak dokümanlardan veri toplanmıştır. Yine iki mütefekkiri eğitim görüşleri, Osmanlı döneminde yazdıkları kitap ve makaleler ile sınırlı tutulmuştur.

Araştırmadan elde edilen bulgulara göre Ziya Gökalp ile Satı Bey'in çözüm önerilerinin arka planında, birbirinden farklı gerekçeleri ve felsefi düşünceleri olduğu söylenebilir. Ziya Gökalp "millî eğitim" kavramı çerçevesinde eğitime "kültür"ü aktarma görevini verirken Satı Bey "pedagojik eğitim" iddiası ile eğitimin bireyin yeteneklerini en üst düzeye çıkarma ile vazifeli olduğunu düşünmektedir. Ziya Gökalp eğitim reformunda seçkin "Tübâ Ağacı Nazariyesi"ni savunurken, Satı Bey toplumcu ve yaygın eğitimi öngören "Tabîî Ağaç Nazariyesi"ni müdafaa etmektedir. İki mütefekkiri de din ve ahlâk eğitimi verilmesi taraftarı olmakla birlikte; Ziya

Gökalp din ve ahlâk eğitiminin merkezine kalbi ve duyguları koyarken, Satı Bey din ve ahlâk eğitiminin odağına akıl ile eşitlediği vicdanı yerleştirmektedir. Dolayısıyla eğitim alanındaki görüşlerine bakıldığında, Ziya Gökalp'in idealist bir eğitim anlayışını, Satı Bey'in ise realist bir eğitim anlayışını benimsediği söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Eğitim; Osmanlı Devleti; II. Meşrutiyet; Ziya Gökalp; Satı Bey

About the Book

Education in the Recovery from Social Crisis -Comparison of the Education Approaches of Ziya Gökalp and Satı Bey-

The II. Constitutional Monarchy period can be described as a period of crisis and depression in which solutions were sought for the unstoppable regression of the Ottoman State. Many intellectuals of the period thought that the quickest way out of this crisis was through education. Ziya Gökalp and Satı Bey were among the important intellectuals who believed that the Ottoman society would come out of its current state of crisis through education.

Ziya Gökalp, the ideologue of the Committee of Union and Progress (İTC) and Turkism, and Satı Bey, the author of the first pedagogy book in the Ottoman State and the director of Dârülmualimîn, the ideas they put forward, their views on education, their performer aspects and their qualities as “educator-intellectuals” draw attention. For this reason, these two names were chosen as the subjects of the research in order to understand the problems of the period regarding education and to shed light on today; the aim of the study was determined as “Comparison of Ziya Gökalp and Satı Bey’s Educational Mentalities of Ottoman Intellectuals”. For this purpose, the two educator-intellectuals’s “What are their views on education? What is the intellectual background of these views? What are their ideals of human and society?” answers to questions were sought.

The study was planned as a qualitative research and data were collected from documents by applying a case study design. The educational views of the two thinkers were limited to the books and articles they wrote during the Ottoman period.

According to the findings obtained from the research, while Ziya Gökalp assigned the task of transferring “culture” to education within the framework of the concept of “national education”, with his claim of “pedagogical education” Satı Bey believes that education is tasked with maximizing the individual’s abilities.

Keywords: Education; Ottoman State; II. Constitutionalism; Ziya Gökalp; Satı Bey

ÖN SÖZ ve TEŞEKKÜR

Toplumsal bir buhranın yaşandığı II. Meşrutiyet döneminde, eğitimi krizden çıkış yolu olarak ortaya koyan Ziya Gökalp ile Satı Bey'in eğitim anlayışlarının mukayese edildiği bu çalışma ile eğitim problemlerinin tarihî köklerine işaret etmek, millî bir eğitim oluşturma amacına katkı sağlamak, millî bir eğitim felsefesinin gerekliliğine vurgu yapmak, eğitimin hem öznesi hem de nesnesi durumunda olan insanın ruhî yönünün ihmal edilmemesinin ve eğitimin kültürü bir bütünlük içerisinde aktarmasının önemini ortaya koymak arzu edilmiştir.

Doktora tezi olan bu çalışma sürecinde vakitlerini ve fikirlerini paylaşan, mütevazî kişiliği ile rehberlik yapan danışman hocam Doç. Dr. Yusuf Bahri Gündoğdu'ya, değerli önerileri ve eleştirileri ile çalışmanın olgunlaşmasında büyük emeği bulunan kıymetli hocam Prof. Dr. Zekeriyya Uludağ'a, Tez İzleme Kurullarına katılarak görüş ve önerileri ile katkı sağlayan Prof. Dr. Ali Yılmaz ve Prof. Dr. Mustafa Said Kurşunoğlu hocalarıma, yine Tez Savunma Sınavı'na katılan Prof. Dr. Mehmet Ali Dombaycı hocama teşekkür ediyorum.

Ayrıca tez çalışması süresince yazılan metinleri okuyup tashih eden ve eleştirilerini eksik etmeyen değerli eşim Beyza Göle ile sürecin anti-sosyal doğasına sabreden çocuklarıma sevgilerimi sunuyorum.

KISALTMALAR

- IQ : Intelligence Quotient (Zeka Katsayısı)
İTC : İttihad ve Terakki Cemiyeti
ts : Tarihsiz

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ ve TEŞEKKÜR	9
KISALTMALAR.....	11
GİRİŞ	17
ZİYA GÖKALP	33
2.1. Ziya Gökalp'in Hayatı	33
2.2. Ziya Gökalp'in Eserleri.....	41
2.3. Ziya Gökalp'in Düşünce Dünyası	45
2.3.1. Sosyoloji ve Toplumsal Tekâmül	45
2.3.2. Toplumsal Olgu	50
2.3.3. Millet.....	51
2.3.4. Türkçülük.....	54
2.3.5. Türkleşmek İslamlaşmak ve Muasırlaşmak	66
2.3.6. Hars ve Medeniyet	72
2.3.7. Mefkûre	78
2.4. Ziya Gökalp'in Eğitim Anlayışı	85
2.4.1. Millî Eğitim	85
2.4.2. Harsın Aktarımı.....	88
2.4.3. Örgün-Yaygın Eğitim.....	91
2.4.4. Maarifte Ta'lim ve Terbiye	94
2.4.5. Kültürde Mukallitlik	98
2.4.6. Dönemin Eğitim Sistemine Olan Eleştirileri ve Önerileri	103
2.4.6.1. Tanzimat Eleştirisi	103
2.4.6.2. Osmanlı Eğitim Sistemi Nasıl Olmalı?	107
2.4.6.3. Eğitimin Usûlü Nasıl Olmalı?	113
2.4.6.4. Eğitimde Nitelik Problemi	124
2.4.6.5. Üniversitede Eğitim	131
2.4.6.6. Medrese ve Tekke Eğitimi.....	137
2.4.7. Mefkûre ve Eğitim.....	139
2.4.8. Eğitim Dili Türkçe.....	147
2.4.8.1. Dilde Düalist Yapı.....	149
2.4.8.2. Dilde Sadeleşme.....	151
2.4.8.3. Millî Edebiyat	156

2.4.9. Din ve Ahlâk Eğitimi	157
2.4.9.1. Allah Sevgisine Dayanan ve Ahlâka Dönüşen Bir Din	159
2.4.9.2. Din Eğitimi Çocuklukta Başlamalı	164
2.4.9.3. Din Eğitimcileri Kendilerini Yenilemeli	168
2.4.10. Kadın Eğitimi	175
2.4.10.1. Aile Buhramı ve Kadın Eğitimi	179
2.4.10.2. Feminizm	183
SATI BEY	187
3.1. Satı Bey'in Hayatı	187
3.2. Satı Bey'in Eserleri	196
3.3. Satı Bey'in Düşünce Dünyası	198
3.3.1. Satı Bey'in Toplumsal Tekâmül Anlayışı	199
3.3.2. Hâdise-i Ruhiye ve İçtimâî Vicdan	202
3.3.3. Satı Bey'in Vatan Fikri ve Muhabbeti	206
3.3.4. Türklük ve İslamlık Terakkiye Mâni Değildir	216
3.3.5. Osmanlının Modernleşmesi-İktibas ve Temsilden, İcat ve İhtiraya	226
3.3.6. Ümit ve Azim	229
3.3.7. Siyasî Fikirleri	234
3.3.8. İlmî Çalışmalara Dair Görüşleri	238
3.4. Satı Bey'in Eğitim Anlayışı	243
3.4.1. Pedagojik Eğitim	244
3.4.2. Eğitimde Ortak Değerlerin Aktarımı	249
3.4.3. İbtidâî Eğitiminin Önemi	259
3.4.4. Eğitim-Siyaset İlişkisi	266
3.4.5. II. Meşrutiyet Dönemi Eğitim Politikalarına Eleştirileri	273
3.4.5.1. Tabiî Ağaç Nazariyesi	284
3.4.5.2. Eğitimin Usûlü Nasıl Olmalı?	288
3.4.5.2.1. Yeni Öğretim Metotları	291
3.4.5.2.2. Öğretim İlkeleri	298
3.4.5.2.3. Ödül ve Ceza	301
3.4.5.2.4. Yetiştirmek İstedığı İnsan Tipi	304
3.4.5.3. Eğitimde Nitelik Problemi	306
3.4.5.4. Üniversitede Eğitim	312

3.4.6. Dil ve Eğitim	314
3.4.7. Din ve Ahlâk Eğitimi	317
3.4.7.1. İslam, Eğitim ve Bilim	317
3.4.7.2. Din ve Ahlâk Eğitiminin Amacı	319
3.4.7.3. Ahlâk ve Vicdan	320
3.4.7.4. Ahlâk Eğitimine Dair Önerileri.....	324
3.4.7.5. Din ve Ahlâk Dersleri	327
3.4.8. Aile ve Eğitim.....	329

ZİYA GÖKALP İLE SATI BEY'İN EĞİTİM ANLAYIŞLARININ

MUKAYESESİ	335
4.1. Siyasî Görüşlerinin Eğitim Anlayışlarına Etkisi.....	335
4.2. Yeni Bir Toplum İnşa Etme Sürecinde Eğitim	337
4.3. Osmanlı Vatandaşı Yetiştirme ve Eğitim.....	342
4.4. Sosyal Tekâmülün Aracı Olarak Eğitim	343
4.5. Türkçe'nin Eğitimdeki Önemi	347
4.6. Eğitimde Reform: Tûbâ Ağacı ve Tabîî Ağaç Nazariyeleri ..	354
4.7. Nasıl Bir Eğitim Modeli Tatbik Edilmeli?.....	363
4.8. Eğitim Felsefelerinin Mukayesesi.....	380
4.9. Yükseköğretim Nasıl Olmalı?.....	386
4.10. Kadın Eğitimi ve Aile.....	390
4.11. Din ve Ahlâk Eğitimi.....	393

SONUÇ	403
--------------------	-----

KAYNAKÇA	419
-----------------------	-----

DİZİN	433
--------------------	-----